

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АРТИКЛІВ У ПЕРЕКЛАДІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТА ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ

У статті розглянуто особливості передачі контекстуальних значень артиклів у перекладі наукової та художньої літератури, виявлено спільні та відмінні прийоми, характерні для даних видів перекладу. Стаття ілюструється прикладами перекладу з оригінальної науково-технічної та художньої літератури.

The article deals with peculiarities of rendering articles in scientific and literary translation, reveals similar and different techniques used at these translation types. The article is illustrated with examples from original scientific and technical and literary texts.

Деякі граматичні труднощі перекладу українською мовою англійських науково-технічних та художніх текстів зумовлені розбіжностями в будові цих мов, у наборі їхніх граматичних категорій. Так, в українській мові відсутні неозначений та означений артиклі¹. Відтворення категорії артикля українською мовою розглядалося деякими теоретиками перекладу в межах одного стилю, зокрема В.І. Карабаном², І.В. Корунцем³, А.В. Федоровим⁴ та іншими, проте актуальним є дослідження способів перекладу артиклів при зіставленні їх вживання у різних стилях, зокрема англійської науково-технічної та художньої літератури.

До мовних засобів, які виконують роль еквівалентів артиклів в їх основних значеннях, належать синтаксичні, насамперед порядок слів (препозиція і постпозиція), морфологічні (форми множини) та лексичні (займенники, числівники, прикметники тощо) засоби.

Як неозначений, так і означений артиклі, виконуючи суто структурно-граматичну функцію у реченні, у більшості випадків безпосередньо не перекладаються. Про це свідчать 77,0% та 61,1% прикладів перекладу неозначеного артикля у науково-технічних та художніх текстах відповідно, та 72,0% і 70,5% прикладів перекладу означеного артикля у текстах цих стилів. Відтворення ж артиклів тут може відбуватися за допомогою синтаксичної компенсації їх значень.

У тих випадках, коли необхідно виділити і підкреслити певний лексико-семантичний відтінок предмета, значення

означеності/неозначеності передається у перекладі за допомогою порядку слів⁵. Вважається, що українським відповідником підмета з а) означеним артиклем є препозиція підмета стосовно присудка (34,7% та 25,7% прикладів перекладу науково-технічних та художніх текстів), а б) з неозначеним артиклем – його постпозиція (3,7% та 19,4% випадків перекладу текстів цих стилів).

а) *The subject of a theory of translation depends both on what one thinks language is and on the discipline from which one comes from.* – Предмет теорії перекладу залежить як від того, чим вважають мову, так і від галузі науки, в якій працює вчений⁶.

*The purser had a jovial habit of exaggerating everything*⁷. – Веселун скарбник мав звичку все перебільшувати⁸.

б) *A historical outlook is often essential in sociological research*⁹. – У соціологічних дослідженнях часто має важливе значення історична перспектива¹⁰.

*A girl came in the café and sat by herself at a table near the window*¹¹. – До кафе увійшла дівчина й сіла за столик біля вікна¹².

Проте у перекладі текстів цих стилів а) означений артикль також може відтворюватися за допомогою постпозиції підмета (0,4% та 4,6% прикладів відповідно), та б) неозначений артикль може бути переданий препозицією підмета (20,2% та 3,6% відповідно):

а) *The number corresponding to the most recent missed call is displayed*¹³. – Показується номер, що відповідає останньому пропущеному дзвінку¹⁴.

*The shell of the house at Robin Hill was thus completed by the end of April*¹⁵. – Отож, наприкінці квітня в Робін-Гілі вже височів каркас нового будинку¹⁶.

б) *A well functioning international economy requires a smoothly operating exchange-rate system*¹⁷. – Добре функціонуюча світова економіка потребує плавно діючої системи валютних курсів¹⁸.

*A new chapter in a novel is something like a new scene in a play*¹⁹. – Новий розділ роману чимось подібний до нової дії у виставі²⁰.

Вважалося, що збереження категорії неозначеності, що виражається в англійській мові відповідним артиклем, у тексті перекладу іноді потребує вживання додаткових морфологічних засобів, а саме форм множини даного іменника²¹. Але, як свідчить здійснений нами аналіз перекладів, за допомогою заміни форми однини формою множини іменника передається також і означений артикль (2,9% та 1,3% прикладів науково-технічного та художнього

перекладу відповідно), що відбувається значно рідше, у порівнянні з використанням цього прийому при відтворенні у цих стилях перекладу неозначеного артиклю (12,8% та 4,9% випадків):

Although many other problems remain to be solved, the field-emission display could be a substantial competitor to the LCD²². – Хоча багато інших проблем залишаються нерозв'язаними, польово-емісійні дисплеї могли б скласти серйозну конкуренцію рідкокрісталичному дисплеям²³.

I think he knew every shop of the kind in Paris and was on familiar terms with the proprietor²⁴. – Він, либонь, знав кожну таку крамничку в Парижі і був за приятеля з їхніми власниками²⁵.

Each party may have a cause of action for an attempted disavowal of the agreement by the other party. – Кожна із сторін може мати підстави для позову на спробу відмови від виконання зобов'язань іншою стороною²⁶.

He has not given a dinner-party for months²⁷. – Обідів він не давав уже кілька місяців²⁸.

Еквівалентами англійських артиклів при перекладі текстів цих стилів можуть бути також різноманітні лексичні одиниці української мови. Засобами компенсації виступають займенники, числівники, прикметники, частки тощо. Означений артикль може бути заміщено у перекладі а) займенниками “цей”, “той”, “такий” (19,2% та 16,0% прикладів науково-технічного та художнього перекладу відповідно) та б) займенником “всі” (1,7% та 3,4% прикладів відповідно):

a) But researchers have now demonstrated the feasibility of the approach²⁹. – Але нещодавно дослідники продемонстрували можливість реалізації цього підходу³⁰.

I was enthusiastic about the trip³¹. – Я був у захваті від цієї подорожі³².

б) The many possibilities opened up by the solution were not availed of. – Не вдалося скористатися всіма тими можливостями, які виникли завдяки такому рішенню³³.

George hold of the paper, and read us out the boating fatalities and the weather forecast³⁴. – Джордж заволодів газетою й перечитав нам уголос усі повідомлення про нещасливі випадки з човнами і прогноз погоди³⁵.

Поняття неозначеності передається українською мовою також за допомогою неозначених займенників “будь-який”, “якийсь” та

прикметниками “новий”, “певний”, “окремий”, “цілий”, “справжній” тощо. Цим способом характеризується 5,8% та 11,3% випадків науково-технічного та художнього перекладу відповідно:

If a party to a marriage is already married, he or she is incompetent to enter into another marriage. – Якщо будь-яка сторона, що бажає укласти шлюб, вже є одруженою, він або вона не є правомочною укладати інший шлюб³⁶.

*Each picture told a story*³⁷. – Кожен малюнок оповідав якусь історію³⁸.

У перекладі художньої літератури контекстуальне значення неозначеного артикля може передаватися за допомогою прикметника, підсиленого емпатичною чи іншою часткою або групою часток (2,8% прикладів):

He seemed to think it a distinction. – Він вважав це чи не за особливу відзнаку³⁹.

У перекладі художньої прози відтворення неозначеного (2,0% прикладів) та означеного (4,2% прикладів) артиклів потребує у деяких випадках лексичних додавань та авторських пояснень, наприклад:

*The park was closed so I had to walk down along it to the rue de Vaugirard and around the lower end of the park*⁴⁰. – Люксембурзький сад був зачинений, отож я мусив пройти попід огорожею до вулиці Вожірара і обійти його з того боку⁴¹.

Отже, аналіз перекладів свідчить про те, що вибір еквівалентного відповідника залежить значною мірою від перекладача, який повинен урахувати домінуючу роль семантико-стилістичних особливостей цільової та вихідної мов і широкий контекст для розуміння та адекватного відтворення артиклів засобами української мови.

Слід зазначити, що проблема зіставлення особливостей передачі у перекладі артиклів у мові науково-технічної та художньої прози потребує подальшого розгляду та детального аналізу з метою виокремлення певних прийомів перекладу, притаманних тільки науково-технічному або тільки художньому прозовому перекладу.

¹Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч. 1. – Вінниця, 2001. – С.10; ²Там само. – С.156–158; ³Корунець І.В. Теорія і практика перекладу. – Вінниця, 2003. – С.208–221; ⁴Федоров А.В. Основы общей теории перевода.– М., 1983. – С. 176–179; ⁵ Жлуктенко Ю.О. Порівняльні дослідження з граматики англійської, української та російської

мов. – К., 1981. – С.80; ⁶Теорії перекладу // Енциклопедія літературознавства. – www.humanities.lviv.ua; ⁷Greene G. The Comedians. – London, 1976. – P.15; ⁸Грін Г.Комедіанти. – К., 1969. – С.11; ⁹Giddens A. Sociology. – N.Y., 1997. – P.547; ¹⁰Гіденс Е. Соціологія. – К., 1999. – С.626; ¹¹Hemingway E. A moveable Feast. – N.Y., 1964. – P.5; ¹²Хемінгуей Е. Твори: У 4-х т. – Т. 4. – К., 1981. – С.93; ¹³Dual Band GPRS Telephone SGH-C100. Operation Manual. – К, 2003. – P. 26; ¹⁴Дводіапазонний GPRS телефон SGH-C100. Інструкція. – К, 2003. – С.26; ¹⁵Galsworthy J. The Man of Property. – М., 2002. – P.114; ¹⁶Голсуорсі Дж. Сага про Форсайтів. – К., 1988. – С.112; ¹⁷Samuelson P.A., Nordhaus W.D. Microeconomics. – N.Y., 1992. – P.460; ¹⁸Самуельсон П. Мікроекономіка. – К., 1998. – С.610; ¹⁹Brontë Ch. Jane Eyre. – London, 1994. – P.95; ²⁰Бронте Ш. Джейн Ейр. – К., 1999.– С.130; ²¹Жлуктенко Ю.О. Зазнач. праця. – С.81; ²²Sobel A. Television's Bright New Technology // Scientific American. – May, 1998. – P.77; ²³Собель А. Нова технологія телебачення // Світ науки. – №1. – 1999. – С.51; ²⁴Maugham W.S. The Razor's Edge. – М., 2002. – С.11; ²⁵Моем С. На жалі бритви. – К., 1970. – С.13; ²⁶Черноватий Л.М., Карабан В.І. Переклад англомовної юридичної літератури. – Вінниця, 2002. – С.172; ²⁷Galsworthy J. Referred above work. – P.45; ²⁸Голсуорсі Дж. Зазнач. праця. – С.55; ²⁹Gershenfeld N. Quantum Computing with Molecules // Scientific American. – June, 1998. – P.66; ³⁰Гершенфельд Н. Молекулярні квантові комп'ютери // Світ науки. – №2. – 1999. – С.22; ³¹Hemingway E. Referred above work. – P.155; ³²Хемінгуей Е. Зазнач. праця. – С.164; ³³Карабан В.І. Зазнач. праця. – С.158; ³⁴Jerome K. Jerome. Three Men In a Boat (To Say Nothing Of the Dog). – М, 1959. – P.51; ³⁵Джером К. Джером. Троє в одному човні (як не рахувати собаки). – К., 2003. – С.65; ³⁶Черноватий Л.М., Карабан В.І. Зазнач. праця. – С.248; ³⁷Brontë Ch. Referred above work. – P.10; ³⁸Бронте Ш. Зазнач. праця. – С.8; ³⁹Корунець І.В. Зазнач. праця. – С.218; ⁴⁰Hemingway E. Referred above work. – P.21; ⁴¹Хемінгуей Е. Зазнач. праця. – С.102.